

A MAGYAR BIRODALOM.

I.

A Magyar Alföld.

Az ország közepét a nagy Magyar Alföld foglalja el. Éjszak és kelet felől a Kárpátok határolják, délen a Balkán félsziget hegyrendszere képez természetes határvonalat, nyugatról pedig az Alpok végnyúlványai kerítik. Legéjszakibb nyúlványai a Tisza és ennek mellékfolyói mentében húzódnak el, keleten a Maros völgyében a délkeleti Felföldbe hatol, míg délnyugaton a Száva és Dráva mellett az Alpok nyúlványai közé szorúl. Legnagyobb mélyedését a Tisza medre jelöli, legmagasabb pontjai az Alföldet határoló hegységek vidékeire esnek.

E nagy síkság, melynek kiterjedése körülbelül 90,000 □ klm., közepes magassága 100 méter, nem oly egyhangú, mint első pillanatra látszik; mert bár helyenkint a «futó homok» nagy területeket lep el, mégis nagy itt a változatosság. A Duna és a Tisza közének közepe, Hajdú és Szabolcs megyék egy része, kietlen homoksivatag; az alsó Maros mindkét partját nagy terjedelmű kövér talaj veszi körül, melyben a legjobb buza terem; a Tisza közép folyása léginkább csak baromtenyésztésre alkalmas; a Kőrösök, a Tisza és Duna egyesülését, valamint a Temes és Karas torkolatát vizenyős térségek jelölik; a Fekete-Kőrös környékét zombékos, messze terjedő erdők borítják.

Általában a síkság azon vidékei, melyeken a talaj természetes módon elegendő nedvességet kap, vagy melyeken a talaj öntözése mesterségesen eszközölhető, szerfelett termékenyek, mindazáltal igen sok itt a parlagon heverő föld, mert az alföldi városok, bár igen népesek, mégis rendszeren oly távol fekszenek egymástól, hogy nem ritkán a legjobb akarat mellett is nagy területű és kedvező talajú vidékek felszántatlanul hevernek és csak legelőkül szolgálnak. (Pusztá. — Csikós. — Gulyás. — Jubász. — Kanász. — Délibáb.)

E síkságot, mely egy nagy kiszáradt tó maradványa és az ország éléstára, körülbelül 5 millió ember lakja. Az Alföld egy része az ókorban részben a római Dáciához tartozott, míg nagyobb területén nomád népek tanyáztak; ez utóbbiak berontásai ellen a rómaiak — a mai napig fenmaradt

úgynevezett «római sáncok» mögött védték magukat; későbbi lakosai közt különösen megemlítendők a hunok, az avarok és a magyarok által itt lelt népek. — A kilenczedik század vége felé végre megjelentek a magyarok, kik meghódítván az itt levő népeket, a kedvenc foglalkozásuknak annyira kedvező talajon letelepedtek, hegyes vidékre szorítván az őslakosokat. Itt tömörültek össze az egyes törzsek hatalmas nemzetté, de erkölcsseiktől és életmódjuktól nem váltak meg. Nagyon természetes, hogy a magyar igen ragaszkodik Alföldjéhez s költői közl az lett első népköltőjévé, a ki annak szépségeit megéneklé és az itteni életet híven ecsetelé.

A nagy Magyar Alföld az ország közepe, szíve, melyben a többi vidékek összefolynak; lakossága magyar, kivéve azon telepeket, melyek a török pusztítás idejében és azután létre jöttek. A néprai kiterjedésű, egymástól távol fekvő községekben lakik, melyekben a házak többnyire vályogból, újabb időben égetett téglából építvék. Az éghajlat — kivéve az áradásoktól fenyegetett vidékeket, melyeken a váltóláz uralkodik — egészséges és erős embertörzset nevel.

Az ország fővárosa :

Budapest, szabad kir. város, közel a Duna kanyarulatához és annak mindkét partján, az ország természetes közép-pontjában terül el, hol a délnyugati hegyes vidék nyúlványai utoljára közvetlenül a Duna jobb partjáiig nyomódnak. Ez azon hely, hol az átkelés a legkönnyebb és mindenfelől jövő természetes és műutak összepontosúlnak. A főváros két külön város és egy mezőváros t. i. a Duna jobb partján elterülő Buda, Ó-Buda és a folyó balpartján levő Pest városok egyesítéséből támadt. Buda történetileg idős, Pest ifjabb keletkezésű; erről az építési emlékek is tanúskodnak. Buda a királyi várpalota- és számos régibb épületeivel, valamint még teljesen le nem rontott bástyáival, még most is ódon-szerű kinézésű, míg Pest hatalmas modern palotái és széles, többnyire egyenes utcáival újabb eredetre mutat. Budapest következő 10 kerületre oszlik: a Duna jobb partján van: az I-ső kerület, Buda-vár és Krisztina város; II-ik ker. Rácváros (Tabán) és Viziváros; III-ik ker. Újlak és Ó-Buda; a Duna balpartján: IV-ik ker. Belváros; V-ik ker. Lipótváros; VI-ik ker. a Terézváros; VII-dik ker. Erzsébetváros; VIII-dik ker. Józsefváros; IX-ik ker. Ferencváros; X-ik ker. Kőbánya. A jobbparti városrészben székel a miniszterelnökség, a belügyi, a vallás- és közoktatásügyi, a pénzügyi és honvédelmi miniszterium. Épületei közül említendők: a királyi várpalota, melynek kápolnájában a magyar sz. korona egyéb nemzeti ereklyékkal őriztetik; a honvédelmi miniszterium pompás palotája, a pénzügyminiszterium helyisége, a régi országház, a fegyvertár, a katonai főparancsnokság

helyisége. Nevezetesebb templomok : a IV. Béla király által épített Mária mennybemenetelének főtemploma, a várórségi templom, hol III. Endre király tetemei nyugsznak. E városrész déli részén emelkedő sz. Gellérthegyen fellegrvár áll, míg az éjszaknyugati Kálvária-hegy oldalán levő török mecset, melyben Gül-Baba török szent hamvai nyugsznak, a török uralomra emlékeztet. Terei mind megannyi történeti nevezetességű helyek. A főváros jobbpárti része hegyen-völgyön vonul el ; így az első kerületnek Vár nevű része hegygerinczen terül el, a többi része a Várhegy lejtőin, valamint a Várhegyet környező völgyekben fekszik. A Várhegy éjszaki oldalán a III. ker. Újlak nevű városrésze van ; ehhez éjszakra ugyanezen ker. ó-budai fele, a régi Aquincum, a későbbi Etelvár csatlakozik virágzó hajógyárral ; a Várhegytől nyugatra eső lapályon az I. ker. Krisztina városrésze terül el ; délre a meredek sz. Gellérthegy oldalán a II. kerület Tabán nevű része s végre keletre a Duna mentében az utóbbi kerületnek Viziváros nevű része van. A jobbpárti városrész festői fekvését emelik a Várhegy körül levő sétáló, a Duna, éjszakon a Margit, délen a Csepel szigettel, a szőlőkertekkel és nyaralókkal díszes Svábhegy, melyre fogaskerekű vasút vezet, a Zúgliget, a Lipótmező, melyen országos tébolyda van, s végre a Császár-, Rudas-, Sáros-, Rác- és Királyfürdők. Megemlítendő még a Várhegy alatt elvezető alagút s a hegyre felvivő gőzsikló.

A főváros balpárti (pesti) fele az országgyűlés, az igazságügyi, a közmunka és közlekedés-, a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszterium és a legfőbb törvényszékek székhelye ; az iparnak, kereskedésnek, tudománynak, művészeteknek és irodalomnak középpontja. Tudományos és művészeti intézetei közül nevezetesek : a tudományos akadémia, a m. kir. egyetem, a József-műegyetem, a nemzeti múzeum saját palotájával, különböző tudományos társulatok és egyletek. Számos, az ipart és kereskedelmet előmozdító intézmény. Három nyilvános könyvtára, melyek közül az egyetemi több mint 100,000 kötetet foglal magában. Középületei közül említendőek : a m. akadémia palotája, a nemzeti múzeum, postaház, városi vigadó, a népszínház és az operaház, a vámbház stb. Azonkívül számos magánpalota versenyez mind külcsínre, mind tartósságra a középületekkel. A IV. kerület (Belváros) a korábbi Pestnek legrégibb, eredetileg fallal körbezett része ; e köré csoportosulnak a többi kerületek, még pedig : éjszakra az V. ker., keletre és éjszakkeletre a VI. és VII. ker., dél és délkeletre a VIII. és IX. kerület, az utóbbiaktól délkeletre mintegy 1½ kilométernyi távolságban a X. kerület van. A főváros balpárti fele jelen nagyságában, egészen új és emelkedőben levő város. Már a mongolok betörésekor tekintélyes város vala, de akkor jobbra szétromboltatott és a török uralom korszakában is még romban hevert, sőt néhány évtized előtt sem tartozott a jelentékeny városok közé. Most nemcsak a magyar birodalom legszebb, leggazdagabb és legtekintélyesebb városa, a középső Duna főkikötője és a birodalomnak első iparos és kereskedelmi helye, hanem Európa elsőrangú

kereskedelmi piacjai közt jelentékeny helyet foglal el. Széles, jól kövezett (aszfaltizozott) utczáin a közlekedést nagyban előmozdítja a közúti (lóvonatú) vasút. Nevezetesebb terei : a Koronázási tér gr. Széchenyi István szobrával, a Józseftér József nádor ércszobrával, az Erzsébettér kioszk mulatóhelylyel, a Deák Ferenc-tér, a Petőfi-tér Petőfi szobrával, a Kálvin-tér gyönyörű szökőkúttal stb. Nevezetesebb utczái közül a befásított Sugár-, Váczi és Kerepesi út említendők. A város közelében attól éjszakkeletre fekvő Városliget és Orczykert mulató helyekül szolgálnak. A város keleti részén elterülő Rákos mezeje történeti fontosságú.

Budapest összes lakossága 370,000 re tehető. Van 7 gimnáziuma, négy reáliskolája, számos más állami és magánintézete; hat színháza, melyek közül a nemzeti-, a nép- és az opera-színház különös figyelmet érdemelnek.

1. Pest-Pilis-Solt-Kis-Kún megye.

Székhelye: B u d a p e s t, mely a megyében fekszik, de külön törvényhatóságot képez.

Fontosabb helyei :

V á c z, rendezett tanácsú város a Duna kanyarulatánál, r. k. püspök székhelye, siket-némák intézetével és fegyenczházzal, 13,000 lakossal. V i s e g r á d, a Duna jobb partján. A város felett emelkedő kúphegyen óriási várromok hajdani dicsőségünket hirdetik. S z e n t - E n d r e, rendezett tanácsú város, a Duna jobb partján a hasonló nevű sziget mellett. Z s á m b é k, az előbbtől délnyugatra. B o g d á n y, B u d a f o k (P r o m o n t o r), T é t é n y a főváros közelében, bortermeléssel. A s z ó d a magyar államvasút mellett. G ö d ö l l ő a magyar államvasút mellett, királyi kastélylyal és kerttel; a környékén elterülő erdő királyunk kedvenc vadászterülete. F ő t h, szép, mór ízlésben épült templommal, híres kerttel és a Károlyi grófok modern ízlésű kastélyával. R á k o s - P a l o t a, P é c z e l, Mind a nyolc helység a fővárosiak által látogatott kirándulóhely. R á c z k e v e a Csepel szigeten. K a l o c s a, közel a Duna bal partjához, érseki város, nagy érseki könyvtárral, gimnáziummal, 16,000 l. K i s - K ö r ö s, Petőfi Sándor szülőhelye. F é l e g y h á z a, r. t. v., az osztrák államvasút mellett, a volt Kis-Kúnság főhelye, 23,000 l. K e c s k e m é t, törvényhatósági joggal felruházott város az osztrák államvasút mellett, nagy határral, a lakosság leginkább földműveléssel foglalkozik. Katona József drámairó szobrával, 47,000 l. N a g y - K ö r ö s, r. t. v., az osztrák államvasút m., az előbbtől éjszakra, állattenyésztéssel, 23,000 l. C z e g l é d, r. t. v., az osztrák állam és a tiszavidéki vasút találkozó pontja, terjedelmes szőlőkeretekkel, 25,000 l. A l p á r, a Tiszához közel fekvő pusztá, Kecskeméttől d. k. történeti fontosságú. H a l a s, r. t. v., a hasonló nevű tó mellett, gimnáziummal és bortermeléssel, 15,000 l.

2. Jász-Nagy-Kún-Szolnok megye.

Székhelye: Szolnok, r. t. város a Tisza és Zagyva összefolyásánál; vasúti csomópont, nagy sótárai és élénk fakereskedése van, 18,000 lakossal. Fegyvernek, Kis-Ujszállás, r. t. v., az előbbiektől keletre, Török-Szent-Miklós, 16,000 l. Karczag, r. t. v., közel a Hortobágyhoz, 16,000 l. Mező-Túr, r. t. v., a tiszavidéki vasút mellett, 21,000 l. Túrkeve, 12,000 l. Tisza-Várkony, falú. Jász-Berény, r. t. v., a magyar államvasút és a Zagyva mellett; ez volt a Jászság fővárosa, József nádor márvány szobrával, 22,000 l. Jász-Apáthi és Árok-Szállás, r. t. v., 13,000 l., népes városok.

3. Hajdú megye.

Székhelye: Debreczen, sz. k. v., vasúti csomópont, nagy, egyhangú és homokos síkságon. A főváros után az országnak első kereskedő városa. Vásárai országos fontosságúak. Lakosainak száma 51,000 kik nagyrészt protestansok, miért is köznyelven kálvinista Rómának nevezetik. Püspök-Ladány, a tiszavidéki vasút két vonalának csomópontja, az előbitől délnyugatra. Hajdú-Böszörmény, r. t. v., a hajdani Hajdúkerület főhelye, 19,000 l. Hadház, r. t. v. Hajdú-Dorog, r. t. v., Hajdú-Nánás, r. t. v., 14,000 l. Hajdú-Szoboszló, r. t. v., virágzó baromtenyésztés- és földműveléssel.

4. Szabolcs megye.

Székhelye: Nyíregyháza, r. t. v., a tiszavidéki vasút m., homokos térségen, széksófőzéssel, jelentékeny marhatenyésztéssel, 24,000 l. Nagy-Kálló, mocsárok közt, reáliskolával, dohánytermeléssel, Nyírbátor, az előbitől d. k., egykoron erdő; innét származott a Báthory fejedelmi család. Szabolcs, falú, nem messze a Tiszától, régi vár romjaival, melytől a megye nevét nyerte. Mária-Pócs, Nyíregyházától délkeletre, búcsújáró hely. Új-Fejértó, a tiszavidéki vasút mellett.

5. Szatmár megye.

Székhelye: Nagy-Károly, r. t. v., az éjszakkéleti vasút mellett, termékeny vidéken, nagy vásárokkal; gróf Károlyi kastélyával, mely a régi vár helyén áll, 13,000 l. Szatmár-Németi, sz. k. v., a megye közepén, a Szamos partján és az éjszakkéleti vasút mellett. Katholikus püspök székhelye; Kölcsei Ferenc szobrával, 20,000 l. Bikszád, a megye éjszaki vidékén, fürdőhely. Nagybánya, r. t. v., Felsőbánya, r. t. v. és Kapnikbánya, bányavárosok. Avas-Újváros, az Avasság főhelye. Cseke, falú, Kölcsei Ferenc síremlékével. Ecsed, a hasonnevű láp mellett.

6. Szilágy megye.

Székhelye: Zilah, r. t. v., a Meszeshegy éjszaki lejtőinél, földműveléssel és nagy vásárokkal. Kraszna, a hasonló nevű folyó mellett. Szilágy-Somló, r. t. v., a Kraszna mellett, várromokkal és ásványos forrásokkal. Zovány, a Berettyó mellett, az előbbtől nyugotra, fürdőhely. Tasnád, r. t. v., a megye északnyugati vidékén, várromokkal. Szilágyszeg, régi várral; innét származtak a Szilágyiak. Szilágycseh, a Szilágy patak mellett.

7. Bihar megye.

Székhelye: Nagy-Váradi, thjf. város, a Sebes-Kőrös mellett, a síkság és hegyek érintkezésénél vasúti csomópont; r. kath. és gör. kath. püspökök székhelye. Jogakadémia-, gymnázium- és reáliskolával; hajdan erősség volt. Itt született Pázmán Péter. Vásárai híresek, mert azok közvetítik az ország belseje és a délkeleti Fensík közt a forgalmat, 31,000 l. Érsemjén, Kazinczy Ferenc születéshelye. Az Ér mellett vannak még Székelyhíd, Diószeg, ez utóbbi az érmelléki bor, mely «Bakator» név alatt ismeretes, főkviteli helye. Élesd, jó borral a Sebes-Kőrös mellett, közelében cseppkő barlang van. Bihar, a megye székhelyétől éjszakra. Belényes, a Fekete-Kőrös mellett, közelében vannak Béla vár romjai, marhavásárai jó hírűek, azonfelül szép fekete márványa van. Nagyszalonta, 10,000 l. és Sarkad, az alföld-fiumei vasút mellett, 12,000 l. Rézbánya, hajdan virágzó bányaváros.

8. Arad megye.

Székhelye: Arad, sz. k. v., a Maros mellett, ott, hol az Alföld a hegyekkel találkozik, vasúti csomópont; egykoron erősség, most görög nem egyesült püspök székhelyével; államgymnázium- és reáliskolával, kórházzal, zeneiskolával; marhavásárai igen látogatottak, az aradi liszt országszerte nevezetes, 36,000 l. Radna, a Maros mellett, búcsújáró hely. Világos, történeti nevezetességű vár romjaival. Ettől északkeletre van Magyarát, falú, híres asztali fehér bortermeléssel. Ménes, falú, aszúborral, mely a tokajival vetélkedik. Boros-Sebes, Boros-Jenő és Kis-Jenő, a Fehér-Kőrös mellett. Glogovác, falú mellett vannak Orodvár romjai, nem messze a Marostól (1132. Vak-Béla). Zaránd, várromokkal.

9. Csanád megye.

Székhelye: Makó, r. t. v., a Maros jobb partján; a csanádi püspök kastélyával; a lakosok-ipparral, de különösen marhatenyésztéssel foglalkoz-

nak ; a makói czímeres ökrök híresek, 30,000 l. Ú j - C s a n á d falútól délre a Maros mellett fekiúdt a hajdani Csanád város, melyben sz. István püspök-seget alapított. M e z ő h e g y e s, pusztá, melyen a II. József császár által alapított híres állami ménes van. N a g y - L a k, 10,000 l.

10. Békés megye.

Székhelye: G y u l a, r. t. v., a Fehér-Kőrös és az alföld-fiúmei vasút mellett ; kiterjedt marhatenyésztéssel és olajmalmokkal ; régi vára romokban hever ; 18,000 l. Békés, a Fehér- és Fekete-Kőrös egyesülésénél, marhavásárai jelentékenyek, a környéken kiáradni szokott Fekete-Kőrös mocsárossá teszi határát ; régi váráról neveztetett el a megye, 23,000 l. S z a r v a s közel az egyesült Kőröshöz, Vajda Péter író sírjával, 23,000 l. Békés - C s a b a, a tiszavidéki és alföld-fiúmei vasút csomópontja, termékeny vidéken, gőzmalommal, 33,000 l. M e z ő - B e r é n y, 11,000 lakossal, E n d r ő d, O r o s h á z a, az alföld-fiúmei vasút mellett, 18,000 lakossal. S z e g h a l o m, előbb. Z e g h a l m falú. D é v a - V á n y a, 10,000 lakossal. K í g y ó s, pusztá, gr. Wenckheim merinójuhászatával. F ü z e s - G y a r m a t, a megye éjszaki vidékén, jelentékeny gabnatermesztés és marhatenyésztéssel.

11. Csongrád megye.

Székhelye: S z e g v á r, falú, szép megyeházzal. S z e g e d, sz. k. v., a Tisza jobb partján a Maros beömlésénél és az osztrák állam- és alföld-fiúmei vasút találkozásánál. E kedvező helyzetének köszöni kiválólag virágzó állapotát. Szeged a Tisza és a Maros főkikötője. Vásárai országos fontosságúak ; itt nemcsak a város gyártmányai és iparcikkei, melyek közt a szegedi szappan, posztó és hajók a nevezetesbek ; hanem a délkeleti Fensík kősója, fája, a bászági búza, dohány stb. kerülnek forgalomba. Van gymnáziuma, reáliskolája, ipar és kereskedelmi iskolája, színháza, nagy kórháza stb. Egykoron első rangú erősség volt. Ez az országnak, a főváros után, a legnépesebb városa, 74,000 l. C s o n g r á d, r. t. v., a Tisza jobb partján, a Kőrös torkának átellenében, 18,000 l. H ó d m e z ő - V á s á r h e l y, thjf. v. a Hód tavánál, az alföld-fiúmei vasút mellett, virágzó földművelés- és báromtenyésztéssel, vásárai híresek, 51,000 l. S z e n t e s, r. t. v., a Kurcza vizénél, 29,000 l. P u s z t a s z e r, Csongrádtól délre, történeti fontosságú.

12. Temes megye.

Székhelye: T e m e s v á r, sz. k. v., erősség, fekszik a síkság és hegyek találkozásánál, a Bega csatorna és folyó mellett, vasúti csomópont. A csanádi r. kath. püspök és a temesvári gör. keleti püspök székhelye ; van

gymnáziuma, reáliskolája, szép színháza, több kórháza és jótékony intézete. A város rendesen van építve, tiszta és kellemes környékű. Kereskedelmét a vasutak és a Bega csatorna mozdítják elő, 34,000 l. Új - Arad, a Maros balpartján, közelében van az aradi vár. Lippa, kereskedelmi tekintetben fontos, mert a délkeleti Fensík kereskedelmének egyik része e városon át veszi útját nyugat felé. Vinga, r. t. v., az arad-temesvári vasút mellett. Buziás, Temesvártól délkeletre, fürdőhely. Versecz, thjf. város, a hasonló nevű hegy alján, a karánsebesi gör. kel. püspök székhelye, reáliskolával, gymnáziummal, virágzó iparral és kereskedéssel, 22,000 l. Fehér - Templom, r. t. város, az osztrák államvasút mellett, közel a Nérához, selyemfonóval és kereskedéssel. Murány, savanyú vízzel.

13. Torontál megye.

Székhelye: Nagy - Becskerek, r. t. v., a Bega mellett, virágzó iparral és kereskedéssel, 20,000 l. Nagy - Kikinda, a hasonló nevű kerület egykori székhelye az osztrák államvasút mellett, virágzó barom- és selyembogár-tenyésztéssel, 20,000 l. Zsombolya (Hatzfeld), az előbb nevezett vasút mellett. Török - Becse, gabonakereskedő város a Tisza mellett, gőzhajóállomás. Pancsova, thjf. v., a Temes és Duna egyesülésénél, a volt német-bánsági ezred főhelye; gőzhajó-állomás, veszteglő intézettel, répacukor-gyárral, selyemfonóval, kereskedése keletfelé jelentékeny, 17,000 lakossal. Ivánda, falú, híres ásványvízzel. Valkány, vasúti csomópont, a megye éjszaki részén. Alibunár, a hasonló nevű láp mellett.

14. Bács-Bodrog megye.

Székhelye: Zombor, sz. k. v., a Ferencz csatorna és az alföld-fiumei vasút mellett, gymnáziummal, selyem-termesztéssel; kereskedelmét a csatorna nagyban előmozdítja, 25,000 l. Szabadka, sz. k. v., a megye éjszaki részén és az alföld-fiumei vasút mellett, gymnáziummal; földművelése, dohánytermesztése, marhatenyésztése virágzó. A város határa igen kiterjedt, és lakosainak száma: 61,000. Baja, thjf. v., Szabadkától nyugatra, közel a Dunához, gymnáziummal; lakosai, kiknek száma 19,000, jobbára kendertermesztéssel, selyembogár-termesztéssel és iparral foglalkoznak. Apatin, a Duna mellett, híres kendere külföldre is szállíttatik, 12,000 l. Bács, az előbbtől délkeletre. A csatorna mellett vannak: Bezdán és Sz. - Tamás, 11,000 l., 1848. Ó - Kanizsa, 13,000 l. Zenta, a Tisza mellett, 1696-diki sept. 11-én vívott győzelmes csatáról lett nevezetessé, 21,000 l. Ó - Becse, gabonakereskedő hely, 15,000 lakossal. Tittel, alatta egyesül a Tisza a Dunával, főhelye a volt csajkások kerületének. Új - Vidék (Neusatz), sz. kir. város, a Duna mellett, 21,000 l. Pétervárad,

átellenében, gymnáziummal, a görög keleti püspök székhelye; kedvező fekvésénél fogva a főváros után legtekintélyesebb hely az alsó Duna mellett, 19,000 lakossal.

II.

A Délnyugati Hegyes Dombos vidék.

Az ország délnyugati vidékét kelet felől a nagyobb mellékfolyókban szegény Duna, délen a mocsáros környékű Dráva, nyugaton Stájerország és Alsó-Ausztria és éjszakon a Duna határolja, hol azonban a nagyobb mellékfolyók torkolatánál a megyék területe a Duna balpartjára is kiterjed. Hazánk e legfontosabb és legérdekesebb vidékének területe 44,000 □ kilométer, közepes magassága 240 m.; e területnek legmagasabb pontjai nyugaton lehetők fel, míg a hegyek lejtője az ország főfolyója és e vidéket öntöző mellékfolyói felé tart. E vidék hegy- és vízrendszerében a Duna medencéje képezi a középpontot, mely felé a folyók irányozvák és az emelkedések lejtősödnék. Ama egyhangúság, melylyel az Alföldnél találkozunk, egészen megszűnik: a hegyek és völgyek változatossága, a dombok és síkságok érintkezése ezt a vidéket Európa legérdekesebb és legszebb tájai mellé sorozzák. A lakosság száma 2·5 millió, kik legnagyobb részét magyarok, csak a nyugati zordonabb vidéken van egy néhány német és a déli, Horvátországgal határos, helyeken kevés horvát, míg a délnyugati szögletben található vend falvak majdnem kivétel nélkül megmagyarosodtak. Az ókorban e vidék Pannónia nevét viselte; midőn ez a rómaiak uralma alá került, egészen más nép lakta, mint a szomszéd barbár Jazygiát. Itt a római birodalom természetes védfalát a Duna képezte, mely sokáig meg is védte azt az éjszaki és keleti nomádok ellen. A középkor kezdetén a hunok és az avarok birodalmának súlypontja valószínűleg Pannónia vala; mindkét birodalom ereje itt jutott tönkre és itt sodortatott el a világ színpadáról. Ezután a szlávok tűnnek fel. A magyar csak e vidék elfoglalása által biztosítja magának létjogát Európában és állapítja meg fensőségét a Kárpátok és a Balkán között. Itt ment véghez azon világfontosságú átalakulás, melyben az eddig nomád nép állandó lakóhelyhez szokott és a pogány magyarok keresztény államot alkottak. Maga a talaj is kedvezett ez átalakulásnak. A hegyes völgyes, kellekben gazdag vidék, könnyen elfeledteté velők a pusztai szabadságot és nélkülözést; itt lett a magyar földművelővé, míg az Alföldön még ezután is sokáig csak szolgáira bizza a munkát, maga pedig kedvenc életmódját folytatja. A rómaiaktól fenmaradt gyarmatok példányul szolgáltak a gazdálkodásnak. — Történetünk legfontosabb eseményeinek ez a vidék volt a színhelye: Sz. István Székes-Fehérvárból indult a somogyi lázadás lecsil-